

DE EUCHARISTIA

LIBER QUARTUS

QUI EST DE SACRAMENTO EUCHARISTIE.

CAPUT PRIMUM.

Quid sit proprie Sacramentum Eucharistia, et num extra usum sit vere corpus Domini sub specie consecrati panis.

Hactenus de veritate corporis Domini in Eucharistia disseruimus, quod erat fundamentum controversiarum omnium de Sacramento Eucharistia. Nunc de Sacramento ipso disseremus, atque eas controversias explicabimus, quæ de ipsa natura Sacramenti, deque ejus causis, et partibus, id est, de materia, forma, fine, et efficiente, et denique de usu ejus existunt. . .

Prima igitur questio est, quid sit proprie Sacramentum Eucharistia, consecratione panis, et vini, an res ipsa consecrata, an potius sumptio, et manducatio, ex qua questio pendet alia questio; Num corpus Domini sit in Eucharistia solum, dum sumitur, an vero permaneat in ea, dum servantur species illæ consecratae. Nam cum Domini corpus non sit in specie panis, nisi quatenus illæ ad Sacramentum sit, non erit corpus Domini in illis speciebus, quando servantur in pyxide, vel quando deferuntur ad ægrotos etc. ex qua questio rursus pendet alio modo alia controversia de adoratione Eucharistia, et de sacrificio, ut notum est. Hoc autem ordine præsentem controversiam explicabo. Primo, referam adversariorum

sententiam. Secundo, eam refutabo, et respondebo ad eorum objectiones. Tertio, explicabo sententiam Catholicorum.

Quod ad primum attinet, Lutherani, et Calvinistæ, alique hujus temporis hæretici in ea sunt opinione, ut existiment, Sacramentum Eucharistia non esse rem permanentem, sed actionem transeuntem: cum e contrario Catholici omnes sentiant, Sacramentum Eucharistia proprie rem permanentem esse, nimirum hostiam consecratam. Auctor primus sententiæ adversariorum Martinus Bucerus fuit: nam (ut scribit Joannes Cochleus lib. III. Miscellaneorum tract. 8.) anno Domini 1536. 23 die Maii, persuasit Luthero Bucerus, corpus Domini non esse in Eucharistia, nisi dum sumitur, et proinde ipsam sumptionem proprie Sacramentum esse. Excogitavit hanc sententiam Bucerus, ut per eam conciliaret inter se Lutheranos et Zwinglianos: videbatur enim temperamentum quoddam, et quasi medium quid inter extremas illorum sententiâs. Sed quavis concordia non successerit, tamen hanc sententiâ liberè arripuerunt, tum Lutherani, tum Zwingliani, quod viderent per eam destrui adorationem Eucharistia, et alia nonnulla quæ in usu erant apud Catholicos. Itaque Philippus Melanchthon ex Lutheranis eam tuetur in locis communibus, loco de cœna Domini. Joannes Brentius in Confession. Wirtembergens. cap. de Eucharistia. Matthias Illyricus in Apologia pro Confess. Antuerpiensi cap. de Cœna Domini, et Martinus Kemnitiuss. qui verbosissime de hac

re tractat. in 2. part. Examini Tridentini Concilii sess. XIII. cap. 3. et 6. Ex Zwinglianis, Joannes Calvinus lib. 4. Institut. cap. 18. §. 37 et 39. et Petrus Martyr in lib. contra Gardinerum, objecto 88. et 132. et alibi.

Sed observandum est, non eodem modo usum istum Sacramenti explicari. Nam Calvinus, et Martyr, et Illyricus contendunt tunc solum panem et vinum esse Sacramentum, dum comeditur, et bibit, sicut aqua Baptismi tunc solum est Sacramentum, cum abluit: unde negant manere Sacramentum, si deferatur ad ægrotos. At Kemnitiuss, ut eludat testimonia Patrum, docet in tota actione cœna Domini Sacramentum, et corpus Domini manere, id est, dum panis benedicitur, frangitur, distribuitur, et etiam dum ex ipsa Cœna immediate deferuntur ad ægrotos, vel ad absentes, ut illum comedant, non ut servant. Quidam etiam eo usque progressi sunt, ut dicerent toto triduo posse servari Eucharistiam propter ægrotos, et toto illo spatio temporis esse Sacramentum, et in ea re ipsa manere corpus Domini, ut ex Lindano refert Claudius Sanctes, repetitione 4. de Eucharistia cap. 12. extremo. Sed profecto qui concedunt triduum, mirum est, cur non etiam quatrimum, et octiduum, et eadem ratione integrum mensem, vel annum concedant.

Porro fundamenta adversariorum tria sunt. Primum institutio Domini, qui ait: *Accipite, edite*. Secundum similitudo Baptismi, et aliorum Sacramentorum, qui omnia in actione consistunt. Tertium testimonia quædam veterum, qui jubebant reliquias cœnae Domini, vel comburi, vel dari puernis edendas, ne quid superesset.

CAPUT II.

Probatur ex verbis institutionis Dominica, Sacramentum Eucharistia esse rem permanentem, et in eo corpus Domini permanentè existere.

Jam vero Catholici omnes conveniunt, panem rite consecratum, sive corpus Domini sub specie panis contentum vere, et proprie

esse Sacramentum, sive samatur, sive servetur in pyxide. Id quod expresse habetur in Concilio Tridentino, sess. XIII. cap. 3 et 6. et can. 4. et 7.

Esse autem hoc verissimum, probatur primo ex verbis Domini in institutione Sacramenti prolatis. Verba Domini (*Hoc est corpus, Hic est sanguis*) prius dicta sunt, quam fieret actio manducandi, et bibendi; ergo ante illam actionem fuit corpus Domini præsens in cœna, et proinde etiam Sacramentum Eucharistia confectum. Consequentia probatur dupliciter. Primo, quia juxta Augustinum tractat. 80. in Joan. « accedit verbum ad elementum, et fit Sacramentum. » Sed ante actionem comedendi, et bibendi, verbum ad elementum accessit; ergo ante actionem comedendi, et bibendi factum est Sacramentum. Secundo, verba Domini mox atque prolata fuerunt, vera fuerunt. Sed prolata sunt ante illam actionem manducandi, et bibendi: ergo ante illam vera fuerunt; ergo fuit vere corpus Domini, et proinde Sacramentum, ante illam actionem.

Ad hoc argumentum Illyricus, Calvinus, et Kemnitiuss respondent. Illyricus negat antecedens: dicit enim Dominum locutum esse de pane in actu existente, id est, dum comedebatur. Et posset id confirmari ex verbis Domini: nam Evangelistæ dicunt, panem datum discipulis, et postea dictum esse: *Hoc est corpus meum*. Nam Matth. XXVI. sic legitur: *Accipit Jesus panem, et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et ait: Accipite, et comedite, hoc est corpus meum* (1). Itaque videmus simul concurrisse probationem verborum Domini, et actionem manducandi: nam sicut post panis distributionem immediate secuta est prolatio verborum, ita etiam post eandem distributionem immediate secuta est manducatio.

Respondet: Non oportet attendere in hæc re, quæ verba Evangelistæ prius posuerunt, et quæ posterius: illi enim certis de causis sibi notis aliquando mutant ordinem verborum. Nam Marcus cap. XIV. sic ait de calice: *Et accepto calice gratias agens dedit eis; et biberunt ex illo omnes, et ait illis: Hic est sanguis meus novi Testamenti* (2). Ubi si attendamus ordinem verborum Evangelistæ, colligemus verba illa (*Hic est sanguis*) dicta esse post actionem bibendi; quod nemo admittit: quia tunc nihil demonstraret pronon-

(1) Matth. XXVI. 26. — (2) Marc. XIV. 23 et 24.

men (*Hic*) et verba essent falsa, vel oporteret post actionem bibendi remansisse partem aliquam vini consecrati, et de ea dictum esse: *Hic est sanguis*; quod aperte pugnet cum sententia adversariorum. Oportet igitur colligere ex verborum sensu, et significatione, non ex ordine, quo sunt scripta, quid prius, et quid posterius in sacra coena factum sit.

Potro sensus verborum cogit, ut dicamus prius fuisse a Domino prolata illa verba: *Hoc est corpus*, et *Hic est sanguis*; quam dederit discipulis cibum illum, et potum. Nam illa verba: *Hoc est corpus*, continent rationem, cur debuerit comedi ille cibus: et similiter illa verba: *Hic est sanguis*, continent rationem, cur debuerit bibi ille potus. Unde Matth. xxvi. ponitur particula causalis, cum dicitur: *Hic est enim sanguis, etc.* Prius autem debuit ratio illa a Domino explicari, et etiam percipi ab audientibus, quam eis daretur panis ille comedendus, nimirum et seirent, quid acciperent. Præterea si invitantur ad bibendum, quia est sanguis; ergo prius fuit sanguis, quam illi biberent. Ad hæc Lucas cap. xxii. et Paulus I. Corinth. xi. scribunt: *Hic est calice novum Testamentum in sanguine meo* (1). Ergo in calice fuit sanguis, et non solum in ore summentium; et sane prius in calice, quam in ore summentium; nam ex calice ad os pervenit, non contra. Adde verba Pauli I. Corinth. x: *Panis quem frangimus, nomine communicatio corporis Domini est? et calice cui benedicimus, nomine communicatio sanguinis Domini est?* (2) Hic enim aperte Paulus indicat, panem prius consecrari, et mutari in corpus Domini, quam frangatur, et distribuatur: dicit enim id, quod frangitur, non esse futurum, sed jam esse corpus Domini. Unde Chrysostomus in commentario ejus loci: « Quid est, inquit, in calice, quod ex latere Christi fluxit? » Huc etiam pertinet illa capitis xi: *Non dijudicatis corpus Domini*: ubi, dum arguit Corinthios, quod non discernent corpus Domini ab aliis cibis, qui in mensa ponebantur, significat potuisse discerni, et proinde ibi fuisse ante manducationem. Denique, in omnibus Liturgiis etiam antiquissimis, Jacobi, Basilii, et Chrysostomi, et in nostra Latina, quas S. Petri et Clementis esse censetur, verba Dominica: *Hoc est corpus, Hic est sanguis*, multo ante pronuntiantur, quam panis sanctificatus distribuatur, et manducetur.

Alia solutio (si tamen alia) est Joannis Calvinii lib. iv. Instit. cap. 17. §. 37. ubi non disputat, quid Dominus prius pronuntiaverit, sed contendit verba Domini: *Hoc est corpus meum*, non ante impleri, et verificari quam ipsa manducatio reipsa exerceatur. Id vero probat, quia Dominus simul conjunxit præceptum, et promissionem; præceptum enim fuit: *Accipite, et comedite*; promissio autem: *Hoc est corpus meum*, non debet autem promissio impleri, nisi præceptum impleatur. Itaque accipientibus, et manducantibus, juxta Domini mandatum, panis ille fit corpus Christi: sed extra illum usum non fit, quia non est annexa promissio, nisi tali mandato. Illustrat rem totam Galvinus similitudine: « Mandatum, inquit, dedit Deus, cum diceret: *Invoca me*; promissionem addidit: *Exaudiam te*. Si quis invocato Petro, aut Paulo, hac promissione gloriatur, nonne omnes clamabunt eum perperam facere? »

Hæc Calvinii solutio non magno negotio refutari potest. Nam in primis, si verba illa, *Hoc est corpus*, promissionem continent, certe per verbum futuri temporis expressa fuissent, ut factum videmus in similibus promissionibus: sic enim de Baptismo legitur Marci ult.: *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit* (3). Et in exemplo Calvinii: « *Invoca me*, et exaudiam te. » Hoc autem loco non dixit Christus, *Hoc erit*, sed, *Hoc est corpus meum*.

Deinde, si ista verba promissionem præcepto annexam continent, impletio ejus promissionis non comitaretur, sed sequeretur manducationis; proinde non haberent fideles Sacramentum, et ipsum corpus Domini, dum manducarent, sed solum postquam manducassent: atque ita non manducarent corpus Domini, ne in Sacramento quidem, quod est absurdissimum, et ipsis etiam Calvinistis repugnans. Id autem sequi probatur, quia id videmus in omnibus similibus promissionibus; semper enim actio præcedit, quæ imperata fuit, et tandem sequitur impletio promissionis. Et ratio etiam reddi potest hujus ordinis, quia impletio promissionis est effectus actionis imperate, et semper causa est prior suo effectu, saltem naturali. Itaque sicut prior est Baptismus, quam remissio peccatorum, et prior est invocatio, quam exauditio, ita prior erit manducatio, quam presentia corporis Domini, sive in re,

sive in Sacramento. Quod autem hoc sit absurdum, etiam ex Calvinii sententia, probatur. Nam cum tractatur de Communionem impiorum, de quibus Apostolus ait I. Corinth. xi. *Qui manducant indigne, judicium sibi manducant* (1). Calvinus dicit, hoc interesse inter pios, et impios, quod pii, dum sumunt ore corporali Sacramentum, simul sumunt ore fidei ipsum verum Domini corpus: impii autem sic sumunt ore corporali Sacramentum, ut non sumant ore fidei corpus Domini. Vide Galvinum lib. iv. Instit. cap. 17. §. 34. Omnes igitur, qui communicant, Sacramentum manducant ore corporali: at quomodo manducant, si non prius incipit esse Sacramentum, quam absoluta sit manducatio?

Tertio, Scriptura, et Patres corpus Domini non solum in ore fidelium, sed etiam in altari, et vasis sacris agnoscent; ergo verba illa extra manducationem verificantur, et non in sola manducatione Sacramentum consistit. Antecedens probatur ex illis Pauli ois: *Panis quem frangimus, et Calice benedictionis, et Hic calice novum Testamentum est, et Non dijudicatis corpus Domini*, I. Corinth. x. et xi. Concilium Nicænum dicit, in sacra mensa Agnum Dei situm esse: quem Canonem Nicæni Concilii esse fatetur Galvinus lib. iv. Instit. cap. 17. §. 36. Optatus Milevitanus lib. vi. contra Parmenianum, vocat altare sedem corporis Christi, et calices, Christi sanguinis portatores. Chrysostomus hom. 24. in priorem ad Corinthios, dicit eundem Christum nunc in altari consistere, qui aliquando in præsepi a Magis fuit adoratus, Cyprianus in sermone de lapsis dicit, corpus Domini fuisse in arca. Cyrillus Hierosolymitanus catechesi quinta mystagoga, jubet accipi dextera manu. Augustinus concione prima et secunda, in Psal. xxxiii. dicit, Christum portasse in manibus corpus suum, quando de eo, quod in manibus habebat, dixit: *Hoc est corpus meum*. Sive autem portaverit corpus suum verum, et naturale, ut nos credimus, sive in Sacramento tantum, ut Calviniste volunt, nihil interest ad id, quod nunc tractamus: semper enim concludimus, Sacramentum ante manducationem confectum fuisse, et proinde falsum esse, quod ait Calvinus, verba illa: *Hoc est corpus meum*, non adimpleri, nisi dum panis manducatur. Et quia ejusmodi testimonia passim

occurrunt, non modo in Patribus, sed etiam in ipsis hæreticorum scriptis, manifeste colligimus Calvinii sententiam improbabillissimam esse, et eum ipso suo auctore pugnantem.

Restat Kemnitii responsio. Is animadvertens, non posse ullo modo defendi, quod majores sui responderant, in sola sumptione Sacramentum consistere: alia via sibi ingrediendum esse censuit. Itaque docuit quod Lutherani dicunt, Sacramentum hoc in solo usu consistere, non debere restringi ad solum usum manducationis, sed ad omnem usum, sive omnem actionem, quæ exerceatur in coena. In coena autem quæ actiones fuisse, acceptionem panis in manibus, benedictionem, fractionem, distributionem, manducationem; et de his omnibus intelligi posse illud: *Hoc est corpus meum*, ut sit sensus: *Hoc quod accepi, quod benedixi, quod fregi, quod distribui, quod manducatus, est corpus meum*. Ex quo deducit Sacramentum Eucharisticæ, et ipsum corpus Domini fuisse ante manducationem in sacra mensa, tamen non fuisse ante omnem actionem coenæ; nec superesse post omnem actionem coenæ, et eo modo in sola actione consistere.

At hæc responsio est omnium absurdissima. Nam aut vult Kemnitius in istis quinque actionibus simul sumptis consistere hoc Sacramentum, aut in singulis seorsim. Si in omnibus simul sumptis, tunc reddi opinio Calvinii, et Illyrici: Nam non erit perfectum, et integrum Sacramentum, nisi peracta manducatione, atque ita falsum erit, quod dicit Kemnitius, ante manducationem esse corpus Domini in mensa. Si in singulis seorsim: ergo quinque erunt Sacramenta Eucharisticæ; eaque diversissima.

Præterea, vel ita est in singulis, ut sit formaliter quælibet illarum actionum, aut ut tantum coexistat singulis. Non potest esse formaliter quælibet illarum actionum, quod sic probat. Actio accipiendi, quæ est omnium prima, non potest esse formaliter Sacramentum Eucharisticæ; nam quod est formaliter acceptio, non existit, nisi dum accipitur. At hoc Sacramentum existit post acceptionem, dum frangitur, distribuatur, manducatur; ergo etc. Rursus, actio manducandi, quæ est ultima, non potest esse formaliter hoc Sacramentum, quia tunc non existeret, nisi dum manducatur: existit autem ante manduca-

(1) Luc. XII, 20; I Cor. XI, 25. — (2) I Cor. X, 16. — (3) Marc. XVI, 16.

(1) I Cor. XI, 30.

fionem, dum accipitur, frangituretc. Denique actiones intermediæ, benedictio, fractio, distributio, non possunt esse formaliter hoc Sacramentum, quia tunc non existeret, nisi dum illæ actiones fiunt.

Atqui existit ante illas, et post illas; ergo non est aliqua illarum, sed tantum coexistit illis; ergo est res permanens: nam quod est aliquid, et non est actio transiens, necessario est res permanens.

Tertio proba, Sacramentum hoc necessario esse rem permanentem ex doctrina Kennilii, ac per hoc proba doctrinam ipsius seipsam destruere. Sacramentum Eucharistiæ, et præsentia corporis Domini durant toto tempore, quo fit sacra cœna. Sed inter unam actionem, et aliam, sæpe intercedit, aut certe intercedere potest tempus (quis enim prohibet quominus minister post fractionem panis aliquantulum quiescat, antequam illum distribuere incipiat? Vel qui Sacramentum de manu ministri accipit, aliquandiu retineat, antequam manducare aggrediatur?) Quæro igitur, utrum illo tempore interjecto inter duas actiones, Sacramentum, et corpus Domini perseverent, an non. Dici non potest non perseverare, nam tunc non in toto tempore cœnæ Sacramentum, et corpus Domini adessent, quod est contra adversarium: et præterea oporteret Christi corpus tempore cœnæ sopius accedere, et recedere, quod est omnino ridiculum. Quis enim credat Christi corpus adesse, dum panis accipitur in manibus, et statim evanescere, deinde iterum adesse, dum panis frangitur, et finita fractione evanescere; tum iterum redire, dum distribuitur panis, et rursus continuo abire? Ergo necesse est confiteri Sacramentum, et corpus Domini præsens adesse tempore illo interjecto inter duas actiones, et proinde rem esse permanentem: quod enim manet omnino actione cessante, non potest dici res transiens, sed manens.

Quarto, exposito fundamento in argumento superiori, proba etiam post omnem actionem cœnæ, Sacramentum, et corpus Domini perseverare in ea parte Sacramenti, quæ non fuerit a communicantibus consumpta. Nam perseverat Sacramentum, et corpus Domini in eo tempore, quod est interjectum inter distributionem, et manducationem, si quis velit (ut diximus) aliquantulum hærare, et quiescere ante manducationem; ergo perseveraret etiam, si quis differret manducationem illam in alterum diem

vel mensem. Si enim perseverare potest per quadrantem horæ, cur non per integram horam? Et si per horam, cur non per diem? Et si per diem, cur non per mensem? Et si per mensem, cur non per annum? Et tandem semper dum species illæ non consumuntur.

Ex his solvitur argumentum primarium adversariorum, quod ex Scriptura petitum hujusmodi est: « Sacramenta pendat a divina institutione, ita ut Sacramenta non sint, si non servetur in illis conficiendis ritus, et institutio Domini. At Dominus jussit panem benedici, frangi, distribui, manducari, non autem jussit servari in pyxide, gestari in supplicatione, exhiberi adorandum in Ecclesia; ergo non est Sacramentum, cum servatur in pyxide, gestatur, adoratur, sed solum cum benedicitur, frangitur, distribuitur, manducatur. »

Respondeo dupliciter. Primo, negando consequentiam, quia assertio in pyxide, gestatio, et adoratio non repugnant ullo modo divinæ institutioni. Dominus enim jussit panem benedici, et manducari; sed non jussit continuo post benedictionem manducari, præsertim totum, et ab omnibus: unde non repugnat institutioni dilatio manducationis, modo ad eum finem benedictio, seu consecratio ordinetur.

Atque hoc fecit Ecclesia: semper enim consecrat Eucharistiam in ordine ad manducationem, sed conservat aliquam partem Sacramenti, non ut non manducetur, sed ut tempore opportuno manducetur, nimirum, ut deferatur ad ægros, quodcumque necesse fuerit. Oportet enim ob varios, et maxime repentinos casus Eucharistiam semper esse paratam: eo autem tempore, quo conservatur, nihil impedit, quominus possit vel gestari, vel ostendi ad devotionem populi excitandam.

Secundo dico, si quis legitimus Sacerdos existens Eucharistiam consecraret, iis servatis, quæ ad Sacramenti essentiam requiruntur, non tamen in ordine ad manducationem, sed ad quamvis alium finem si quidem male faceret, tamen verum Sacramentum conficeret, et perseveraret Sacramentum illud, quamdiu species illæ panis perseverarent. Ratio est, quia institutio Domini non complectitur solum essentiam Sacramenti hujus, sed etiam Sacramenti usum: benedictio enim, seu consecratio ad Sacramentum faciendum pertinet; distributio, et manducatio ad usum. Porro res non pendet quoad

esse suum, ab usu. Sicut ergo, si quis faciat sedem, cuius sedendo usus est, et tamen nemo unquam ibi sedeat, non propterea desinet esse sedes; imo etiam si quis faciat sedem, non ut ibi sedeatur, sed ut in spectaculo exhibeatur, adhuc erit verissima sedes: sic etiam sacrosanctum Sacramentum non desinet esse Sacramentum, licet nemo illo utatur ad id, ad quod est institutum.

CAPUT III.

Probatu ex dissimilitudine Baptismi, et Eucharistiæ, Eucharistiam, rem esse permanentem.

Nunc jam expendemus alterum adversariorum fundamentum, et sicut ipsi ex similitudine Sacramentorum probare nituntur, Eucharistiam in solo usu consistere: ita nos ex dissimilitudine contrarium ostendemus. Sit igitur hæc ratio. In Baptismo non est aliqua res permanens, sed sola actio, quæ dicitur, et sit Baptismus; in Eucharistia contrarium, non est aliqua actio, sed sola res permanens, quæ dicitur, et sit Eucharistia, sive corpus Domini, sive Sacramentum corporis Domini; ergo Sacramenta ista dissimilia sunt, et unum in actione, alterum in re permanente consistit.

Probatu antecedens. Ac primum de Baptismo, notum est, aquam, quæ est res permanens, non dici Baptismum, nec Sacramentum Baptismi, sed abluionem, quæ est actio, dici et Baptismum, et Sacramentum Baptismi. B. Paulus Baptismum vocat lavacrum aque in verbo vitæ, Ephes. v. et lavacrum regenerationis Tit. 3. Si autem de re ipsa agatur, certum est, aquam, ut est res permanens, non esse Sacramentum Baptismi; Nam Sacramenta, ut Augustinus dicit lib. xx. contra Faustum cap. 13. non nascuntur, sed fiunt per mysticam precem, sed olim a Deo creata fuit. Neque obstat quod in Ecclesia benedici solet; Nam illa benedictio non est de essentia Sacramenti: possent enim in aqua fluminis, aut maris sine ulla præcedente benedictione aquæ, homines vere baptizari. Et similiter certum est, Sacramenti definitionem optime convenire abluioni; illa enim est signum et causa instrumentalis invisibilis gratiæ, et a Deo per ministrum efficitur. Et denique verba, quibus efficitur

Baptismus, non diriguntur ad aquam, sed ad hominem qui Baptismum recipit. Dicimus enim: « Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. » Unde baptizare non est aquam consecrare, sed hominem abluere.

Alque hinc apparet ineptissime ratiocinari Kennitium in 2 par. Exam. Trident. Concilii sess. xiii. cap. 3. cum ait: Si quis verba institutionis Baptismi pronuntiet super aquam, et nemo adsit qui baptizetur, nullum fieri Sacramentum. Nam verba Baptismi: « Ego te baptizo etc. » non possunt nisi a stulto aliquo pronuntiar super aquam, cum non ad aquam, sed ad hominem referantur. At alia ratio est de verbis Eucharistiæ, ut mox dicemus. Itaque de Baptismo nullum est dubium, quin proprie in actione consistat.

At in Eucharistia omnia aliter se habent. Nam in primis, si agamus de modo loquendi, nemo unquam vocavit Eucharistiam, vel corpus Domini fractionem, vel consecrationem, vel distributionem, vel manducationem, vel aliam actionem; sed rem permanentem, id est, panem sanctificatum. Sic Justinus in Apolog. 2: « Hic cibus, inquit, a nobis Eucharistia appellatur. » Irenæus lib. iv. cap. 34. dicit, panem communem post acceptam benedictionem non esse amplius panem communem, sed Eucharistiam constantem ex re terrena, et celesti. Sic Tertullianus in lib. de resurrect. carnis: « Caro, inquit, corpore et sanguine Domini vescitur. » Ubi corpus Domini non appellatur actio vescendi, sed cibus ipse quo vescimur. Sic Augustinus lib. xx. contra Faustum, cap. 13. panem consecratum appellat Sacramentum religionis. Optatus lib. ii. queritur de furore Donatistarum, qui Eucharistiam canibus dederunt: et Victor Utiensis lib. i. histor. cap. 3. narrat Arianos Eucharistiam in terram abjecisse, et pedibus conculcasse. At quomodo poterunt ista fieri, si Eucharistia non est res permanens? Item Justinus, Ambrosius, Eusebius Emissenus, Theodoretus, Gelasius, et alii passim conferunt Eucharistiam cum Verbo Incarnato; quia sicut in Christo dææ sunt nature, ita in hoc Sacramento dææ sunt nature, nimirum corpus Christi, et accidentia panis. Denique Patres passim dicunt, Eucharistiam, seu corpus Domini offerri, confici, portari, manducari, quæ nullo modo conveniunt actioni, sed rei permanenti.

Quod autem ad rem attinet, Sacramentum Eucharistiæ non consistere in actione, sed in

re permanente, probatur. Ac primum, quod non in actione consistat, patet; qui nulla est actio, cui conveniat tota ratio Sacramenti. Præcipua actio per adversarios est manducatio: at hæc nullo modo potest esse Sacramentum. Nam ista est actio solius suscipientis, non Dei, aut ministri: nec enim Deus, aut minister manducat, sed suscipiens manducat. At Sacramenta non sunt actiones suscipientis, alioqui essent opera nostra: unde in Baptismo Sacramentum est ablutio, ut a Deo per ministrum datur. Præterea verba Sacramentalia, sine quibus Sacramentum non fit, non dicuntur a manducante, neque ad manducantem, sed a ministro super panem; illa enim verba: *Hoc est corpus*, ad panem pertinent, non ad manducantem. Et hinc est, quod non dicitur Eucharistiae Sacramentum facere, qui manducat, sed potius illud consumere: et tamen revera dici posset Sacramentum facere, si in illa actione consisteret: sicut dicitur baptizare, qui abluit. Idem probari potest de actione frangendi, et distribuendi panem sanctificatum. Illæ enim actiones non sunt Sacramenta; nam non significant gratiam invisibilem: nec dicitur Sacramentum facere, qui frangit, aut distribuit. Restat sola consecratio, quam adversarii præter cæteras negligunt: sed nec est ipsa proprie Sacramentum Eucharistiae. Nam consecratio non est signum, neque causa proxima invisibilis gratiæ, quæ duo requiruntur ad rationem Sacramenti novæ legis. Consecratio enim, ut verba ipsa sonant, solum significat, et efficit corpus Domini ex pane; proinde Sacramentum efficit, non est ipsa Sacramentum.

Quod autem rei permanenti, id est, pani consecrato conveniat tota definitio Sacramenti, perspicuum est. Nam ille panis est signum sensibile, et causa internæ atque invisibilis nutritionis spiritualis. Præterea fit a Deo per ministrum, idque ritu, et cæremonia a Deo instituta. Denique elementum et verbum concurrunt ad hoc Sacramentum, ut ad omnia alia. Neque obstat, quod non maneat in hoc Sacramentum jam confecto elementum, id est, panis triticus, neque verbum. Nam elementum, et verbum requiruntur ad Sacramenti effectiorem, et ideo in his Sacramentis quæ in actione consistunt, et quorum idem est fieri et esse, elementum et verbum sunt principia, tum effectiõnis, tum essentialis ipsius Sacramenti. At in hoc Sacramentum, in quo aliud est fieri, aliud esse,

principia illa concurrunt proprie ad Sacramenti effectiorem: in ipsa autem re effecta manent, sed alio modo. Nam elementum manet, quoad externas species, et verbum manet, quoad virtutem: sicut etiam in mixtione elementorum manent elementa, sed alterata, et secundum multos manent solum quoad virtutes, non quoad substantiam.

Ex his solvitur argumentum secundum adversariorum, quod hujusmodi est: « Sacramentum Baptismi in actione consistit; ergo et Sacramentum Eucharistiae. Probatur antecedens; nam Sacramenta novæ legis ejusdem generis sunt. Et præterea, si Sacramentum Baptismi in actione consistit, quia Dominus dixit: Baptizate omnes gentes, Matth. ult., quanto magis Eucharistia in actione consistet, cum Dominus in ejus institutione non uno verbo, ut in Baptismo, sed multis actionem declaraverit, dicens: Accipite, manducate, bibite, hoc facite etc. »

Respondeo, Sacramenta novæ legis sunt ejusdem generis, sed non ejusdem speciei: et quamvis ejusdem speciei essent, adhuc posset unum in actione, alterum in re permanente consistere; ista enim differentia materialis est, et ad rationem formalem Sacramenti non perinet. Verba autem Scripturæ citata, usum Sacramenti continent, non essentialiam, nisi per accedens, quando usus ab essentiali non distinguitur, ut in Baptismo.

CAPUT IV.

Probatur eadem veritas testimoniis Patrum.

Ultimo loco probanda est eadem veritas testimoniis Patrum: semper enim in Ecclesia ista fides viguit. Ac primum ipso tempore Apostolorum, Clemens Romanus lib. viii. constit. cap. 13. in alia editione, cap. 20. jubet peracta Communione, quod superest de corpore Domini, reponi à Diaconis cum debita reverentia in pastophorio. Quid autem sit pastophorium, explicat Hieronymus in comment. cap. xxii. Isaie, ubi dicit, pastophorium significare tabernaculum, seu thalamum, ubi templi Præpositus habitat. Hinc igitur Apostoli vas illud, in quo Sacramentum asservandum recondebatur, pastophorion dixerunt, quod in eo Sacramentum vere Christus sit, qui est verus templi Præ-

positus. Opera autem Clementis, etsi non ab omnibus recipiantur, tamen Kemnitus repudiare non potest, quippe qui (ut infra videbimus) utitur ejusdem Clementis testimonio contra Catholicos.

Post annum Domini 100. primo sæculo post Apostolos, Justinus in Apologia ii. prope finem, scribit post sacra peracta in Ecclesia, dari consuevisse Eucharistiam Diaconis deferendam ad absentes fratres, qui aliqua de causa impediti fuerant, ne interessent celebrationi mysteriorum. Quo loco dubitari non potest, quin Diaconi non ante discederent ex conventu Ecclesiæ, quam tota actio finiretur: ex quo apertissime sequitur, post ipsam actionem totam, fuisse in Eucharistia verum Sacramentum, ac verum Christi corpus. Nam alioqui quorsum ille labor deferendi Eucharistiam ad absentes?

Eodem sæculo Irenæus in epist. ad Victorem Papam, quam refert Eusebius lib. v. histor. cap. 24. testatur morem fuisse illius temporis, ut Papa Eucharistiam mitteret in signum pacis, et communionis ad alios Episcopos. At quid, quæso, mittebat, si Eucharistia non est, nisi dum manducatur, vel dum peragitur sacra Cœna?

Post annum Domini 200. Tertullianus in lib. ii. ad Uxorem, testatur consuevisse suo tempore deferre Christianos Eucharistiam ad suas domos, ut ibi eam opportuno tempore sumerent: « Non sciet, inquit, maritus, quid in occulto ante omnem cibum sumas? »

Eodem sæculo Cyprianus in serm. de lapsis: « Mulier quædam, inquit, cum arcam suam, in qua sanctum Domini fuerat, indignis manibus tentasset aperire, igne inde surgente deterrita est. » At quid, obsecro, in illa arca includi potuit, si Eucharistia (de ea enim loquitur) extra actionem Cœnæ, neque corpus Domini est, neque Sacramentum?

Eodem sæculo Dionysius Alexandrinus in epist. ad Fabium, quam refert idem Eusebius lib. vi. hist. cap. 36, scribit, Serapionem quemdam in extremis agentem misisse puerum ad Presbyterum, ut ad se veniret cum Sacramento Eucharistiæ: sed Presbyterum forte tunc ægotantem non potuisse per se accedere, sed misisse, per eundem puerum particulam Eucharistiæ. Ex quo loco apertissime patet, morem fuisse asservandi Eucharistiam propter ægros: neque enim presbyter ille tunc sacram Cœnam celebra-

vit, quippe qui ægotabat, et forte hora in-tempestiva erat.

Eodem sæculo S. Tharsicius Martyr (ut scribitur in vita S. Stephani I. Pape, et apud Bedam in Martyrologio die 13. Augusti) cum Eucharistiam deferret, et paganus quærentibus, quid illud esset, noluisse aperire, ab illis continuo necatus est, et tamen divino miraculo ita Sacramentum disparuit, ut nunquam sacrilegi illi invenire illud potuerint.

Post annum Domini 300. exstat insigne testimonium Concilii I Nicæni, canon. 14. alias 18. alias 20. ubi jubet Synodus, ut in absentia Presbyterorum, Diaconi Eucharistiam porrigant. Ex quo evidenter colligitur, Eucharistiam servari solitam in Ecclesia, ut distribui posset quovis tempore, etiam quando Cœna non celebratur. Nam loqui Concilium de tempore, quo sacra Cœna non celebratur, perspicuum est, quia Cœna sine Presbyteris celebrari non potest: Diaconis enim non est data auctoritas offerendi, ut in eodem canone legitur. Est autem hic observandum, istam partem canonis non haberi in omnibus editionibus, tamen haberi expresse apud Rufinum, lib. x. hist. cap. 6. Canones autem, quos Rufinus descripsit esse ipsos veros, et authenticos Nicæni Concilii canones, testatur etiam S. Cyrillus in epist. ad Concilium Carthaginiense, quæ exstat in tom. 1. Conciliorum in actis Concilii Africani: quod est observandum propter Kemnitus, qui in dubium revocare istum canonem contendit.

In eodem Nicæno exstat canon. 13. et quidem in omnibus editionibus, in quo Patres jubent, ut secundum antiquam regulam in mortis articulo nemini denegetur sacra Communio: qui canon sæpe postea renovatus fuit in Conciliis posterioribus. Certum autem est, ægros in articulo mortis existentes ad Ecclesiam venire non potuisse: certum est etiam non potuisse celebrari in cubiculis singulorum ægotantium totam actionem Cœnæ. et præsertim secundum opinionem adversariorum, qui damnant Missas privatas; ergo necesse est, ut Eucharistia servaretur consecrata pro ægrotis, vel certe extra actionem publicæ Cœnæ, quam solam pro vera Cœna agnoscent adversarii, Eucharistia ægrotis præberetur.

Eodem sæculo Basilius in epist. ad Cæsariam Patritiam, testatur, Anachoretas qui non poterant commode sæpius Ecclesiam fre-

quentare, consuevisse Eucharistiam secum in eremum deferre : quae epist. licet non habeatur in omnibus exemplaribus, tamen passim citatur etiam ab ipso Kemnitio.

Eodem saeculo Gregorius Nazianzenus in orat. in Gorgoniam testatur, sanctam illam feminam nocturno tempore in Ecclesia ad altare procubuisse, et partem Eucharistiae, quam forte servaverat de more illius temporis, in conspectu habuisse. Quod etiam testimonium clarissimum est; neque enim tunc sancta Coena celebratur, cum et nocturnum tempus esset, et ipsa sola in templum ad orandum se recepisset.

Eodem saeculo Ambrosius in orat. de obitu Satyri fratris sui, cap. 7. scribit, eum in oratio involutam Eucharistiae particulam suspendisse ad colum suum in periculo naufragii, et eo auxilio fretum se deiecit in mare, ac liberum ad litus evasisse.

De hoc exemplo multa garrit Petrus Martyr in lib. *contra Gardinerum*, objecto 88. Primo dicit, hanc esse fabulam ab Ambrosio, non tam ut Episcopo, aut Theologo, quam ut Rhetore narratam. Sed refellit mendacium istud ab ipso Ambrosio, qui eam historiam narrat, ut inde religionem Satyri demonstraret, et ut rem verissimam, et multis notam referret.

Secundo, reprehendit Ambrosium, ac dicit, eum excusari non posse, quod factum illud Satyri laudaverit. Sed ad Ambrosii defensionem, satis est illum esse Ambrosium, istum esse infelicem apostatam.

Tertio dicit, inde refutari hujus temporis superstitiones. Nunc enim Eucharistia sub clavibus asservatur, nec sine pompa, et luminibus producitur; tunc omnibus etiam Catechumenis, qualis erat Satyrus, permittebatur. At nunc sub clavibus servatur propter abusus, qui paulatim exorti sunt: tunc autem, cum simpliciores essent Christiani, necdum crepissent ad magias abuti Sacramentis, facilius mittebantur, nec tamen etiam tunc licebat Catechumenis Eucharistiam sumere, aut etiam videre. Unde ibidem Ambrosius dicit, Satyrum non fuisse ausum Eucharistiam videre, et multo minus ore percipere, sed ne omni praesidio caveret, iussisse sibi a fidelibus qui in eadem navi erant, et Eucharistiam secum habebant, particulam involutam oratio sibi tradi. Quod autem creverit honor externus sanctissimi Sacramenti, praesertim devotione interna

decescente, nemini displicere potest, nisi hostibus Christi, et religionis.

Quarto dicit, crimen idololatriae Satyrum commisisse, dum spem in Eucharistia posuit; et tamen ibidem continuo addit, fortasse Deum ornare voluisse reliquias illas Eucharistiae, miraculo, ut quondam ossa Elisei, et pallium Eliae. At quomodo ista coherent, ut Deus miraculo ornaverit Eucharistiam in gratiam idololatriae? num Deo fortasse placet idololatria, ut etiam miraculis confirmare voluerit?

Quinto dicit, Satyrum forte alicunde suffuratum illam particulam Eucharistiae. At Ambrosius dicit, eum accepisse a Christianis, qui erant in navi.

Sexto dicit, illas reliquias non fuisse Sacramentum, sed tantum reliquias quasdam panis, quae extra usum Coenae Sacramenta dici non possunt. At Ambrosius disertis verbis vocat Sacramentum: « Quos, inquit, initiatos esse cognoverat, ab his divinum illud fidelium Sacramentum poposeit. »

Post annum 400. S. Joannes Chrysostomus in epistola priore ad Innocentium Papam, quae exstat tum inter opera ejusdem Chrysostomi, tom. v. apud Nicephorum lib. xiii. cap. 19. scribit, milites quosdam ad vesperam magni Sabbati Sanctuarium ingressos tantum excitasse tumultum, ut etiam sacratissimus Domini sanguis, qui in Sanctuario erat, in eorum vestes effunderetur. Quod autem id gestum non fuerit, dum sacra Coena celebraretur, sed extra illam actionem, patet ex eodem loco: ibi enim Chrysostomus dicit, hoc factum esse, cum mulieres jam praepararentur ad Baptismum. Itaque tum imminabat Baptismus, qui in Sabbato Paschali celebrari solet: constat autem mysterium Eucharistiae semper celebrari post Baptismum, non ante, vel simul cum Baptismo, nimirum, ut neophyti tunc primum sancto illi mysterio intersent, et Eucharistiam percipiant. Quare sanguis ille Dominicus, qui in Sanctuario erat, non tunc consecratur, aut distribuebatur, sed aliquo alio die consecratus fuerat.

Eodem saeculo S. Hieronymus in epist. ad Rusticum, laudat Exuperium Tholose Episcopo, um, quod ob inopiam voluntariam cogere Christi corpus in canistro portare.

Eodem saeculo S. Cyrillus in epist. ad Calosyrium, insanire dicit eos, qui asserunt, Eucharistiam, si in alterum diem servetur, vim suam amittere: ubi apertissime errorem

istum nostrorum adversariorum reprehendit.

Post annum Domini 500. S. Benedictus, ut in ejus vita scribit S. Gregorius, lib. ii. dialogorum cap. 24. cum defunctus quidam monachus sepeliri nequiret, misit aliquos, qui Eucharistiam super pectus mortui ponerent, et eo facto sepeliri potuit. Et sane delatio Eucharistiae cum supra mortui pectus poneretur, non fuit ulla actio Coenae Domini, neque S. Benedictus Eucharistiam tunc consecravit, quippe qui sacerdos non erat, sed habebat in Ecclesia sua asservatam, de more totius Ecclesiae. Ubi etiam notandum est mendacium Petri Martyris in lib. *contra Gardinerum* object. 38. quo in loco, ut hoc exemplum odiosum faciat, scribit jussu Benedicti, Eucharistiam in os mortui fuisse injectam: « Benedictus, inquit Pseudomartyr, jussit Eucharistiam in os inferi defunctae mulierculae; » quod est apertum mendacium. Nam haec sunt verba S. Benedicti, referente S. Gregorio: « Ille et hoc Dominicum corpus supra pectus ejus cum magna reverentia ponite. » Neque credendum est, relictum Dominicum corpus in sepulchro cum homine mortuo, sed tantum positum supra pectus ejus, dum collocaretur in tumulo, ac deinde continuo ablatum. Nisi forte loquatur Petrus Martyr de eo, quod scribit Gregorius cap. superiore de duabus sanctimonialibus: sed in eo etiam mentiretur iste miserrimus Pseudomartyr; non enim Benedictus jussit inseri Eucharistiam in os earum defunctarum mulierum, sed pro illis Domino immolari.

Eodem saeculo monachi quidam sancti Gregorii a Constantiopolim Romam navigantes, in navi secum Eucharistiam deferrebant, ut in periculo naufragii non sine commotione discederent. Refert Joannes Diaconus in vita S. Gregorii lib. ii. cap. 33.

Post annum Domini 600. in Synodo, quae dicitur Quinisexta can. 52. statuunt Patres illi, ut in Quadragesima solum die Sabbati, et die Dominico consecratio fieret, aliis diebus communicarent ex praesentificationis. Itaque servabant Eucharistiam consecratam, ut minimum sex diebus, id est, a die Dominico usque ad sequentem feriam sextam.

Atque haec ex Patribus satis esse possunt: Nam tempora posteriora ab adversariis plane contemnuntur: Et praeterea exstant multa decreta Conciliorum de hac re, ut Turonensis, Wormatiensis, Aurelianensis; quae vide apud Burekardum lib. v. decreti,

et Ivonem par. 2. decreti, et Gratianum de consecratione dist. 2.

CAPUT V.

Diluuntur responsiones adversariorum ad testimonia Patrum.

Ad haec, et hujusmodi testimonia Joan. Calvinus uno verbo respondens, lib. iv. Institut. cap. 17. § 39. « Sed enim, inquit, qui sic faciunt, habent veteris Ecclesiae exemplum. Fateor. Verum in re tanta, et in qua non sine magno periculo erratur, nihil tutius est, quam veritatem sequi. » Haec ille. Sed non fuit unquam questio, tutius sit sequi veritatem, an falsitatem, sed questio est a qua parte stet veritas: et sane nisi plane desipimus, tutius est in re tanta, et in qua non sine magno periculo erratur, veterem Ecclesiae consuetudinem et doctrinam, quam novas adinventiones sequi.

Petrus Martyr a Calvino in hac parte non dissentit, nisi quod impudenter, et nominatim nunc Ambrosium, nunc Nazianzenum, nunc Bernardum, nunc Damascenum, nunc alios reprehendit.

Unus est Martinus Kemnitius, qui sic omnia confundit, ut nescias, utrum Patres sequi, an ab eis dissentire, constituerit. Duae tamen colliguntur ex ejus verbosissima disputatione responsiones. Prima est, illa testimonia simpliciter admittenda, quae habent ab ipsa actione Coenae missam fuisse Eucharistiam ad absentes, vel ad aegrotos, ut cum continuo sumerent: existimat enim toto illo tempore perseverare actionem, sive usum Coenae.

Hic autem multis modis deficit responsio Kemnitii. Primo, quia haec responsio non potest aptari manifeste, nisi unico testimonio S. Justini; reliqua enim asserationem indicant Eucharistiae, non delationem ab ipsa Coenae actione.

Secundo, quia si verum est, quod toties Kemnitius repelit, non esse Sacramentum, nisi dum fit, quod Christus expresso fecit, aut fieri jussit, quomodo erit Sacramentum in illa delatione ad absentes? neque enim Christus detulit ad absentes, aut deferri jussit.

Tertio, supervacanea est ista delatio, secundum principia Lutheravorum; ergo a

Kemnitio non fuit admittenda. Nam (ut Calvinus colligit ex communi Lutheranorum doctrina, quam etiam agnoscit, et recipit Kemnitius in fine disputationis in 6. cap. sess. XIII. Concil. Trident.) vel qui deferebant Eucharistiam ad absentes aut aegrotos, in domibus eorum erant recitaturi institutionem, ac Cœnæ ritum repetituri, aut non. Si recitaturi institutionem ac Cœnæ ritum repetituri erant, quid opus erat tam longe panem asportare? nonne ex illa ipsa domo panem accipere potuissent? Et præterea si illa delatio intra actionem Cœnæ concluditur, et ideo perseverat in ea corpus Domini, ut ibidem Kemnitius docet, quid opus est nova consecratione? Si autem non erant institutionem repetituri, nihil utilitatis absentibus illis attulissent: non enim symbola externa sine verbo quidquam prosunt, nec Sacramenta dei possunt, nisi adhibeantur ad confirmandum verbum.

Adde quarto, certum esse illos, qui tempore Justini deferebant Eucharistiam ad absentes, non consuevisse in domibus eorum ritum Cœnæ celebrare, et eo modo Eucharistiam consecrare: nam Diaconi erant, non Sacerdotes, ut Justinus clarissimis verbis testatur. Diaconis autem nunquam fuisse Eucharistiam consecrare certissimum est, tum ex Concilio Nicæno supra citato, et ex Hieronymo in epist. ad Evagrium, aliisque Patribus, tum ex perpetua totius Ecclesiæ praxi. Quare necesse est, ut Kemnitius, aut rejiciat testimonium Justini, aut fateatur, non esse opus repetere consecrationem Eucharistiæ in domibus eorum, ad quos defertur, ejus tamen contrarium ipse affirmat loco notato.

Altera responsio Kemnitii complectitur alia testimonia Patrum, qui in hac re errasse videntur; quæ autem de his dicit, ad quatuor capita revocari possunt omnia. Primum igitur dicit, posse illis ignosci, quia simpliciter erraverunt, ut Cyprianus dicit de his, qui ex ignorantia in calice Dominico solam aquam ponebant lib. II. epist. 3. Secundo dicit, non defuisse alios antiquos Patres, qui contrarium sentirent, et proinde non fuisse universalem consuetudinem asservandi Eucharistiam. Et citat Clementem, Origenem, Isichium, Nicephorum, Concilium Matisconense II. Humbertum, et Gabrielem. Tertio dicit, consuetudinem, quæ alicubi fuit asservandi Eucharistiam, fuisse abrogatam postea, quia nimirum advertit

tandem Ecclesia, pugnare cum institutione Christi illam asservationem: citat autem pro hac abrogatione Concilium Toletanum, et Casaraugustanum. Denique quarto dicit, veteres, qui Eucharistiam asservabant, sine superstitione id fecisse, quia asservabant, ut manducaretur: nunc a Catholicis asservari superstitione, quia non ad manducationem, sed ad pompam, et gestationem, et adorationem, et alios ejusmodi fines alienos a Christi institutione, asservatur. Et hæc est summa verborum, et confusissima disputationis Kemnitiana.

Ad primam partem hujus responsionis dico, valde dissimilem esse causam illam, de qua Cyprianus loquitur, ab hac nostra. Nam Cyprianus loquitur, de paucis quibusdam Sacerdotibus, qui ex simplicitate contrarium morem servabant in sacrificio celebrando ab eo, qui in tota servatur Ecclesia: quocirca merito illos reprehendit, et tamen ignosci vult eorum simplicitati. At doctrina, et consuetudo asservandæ Eucharistiæ, non a paucis, nec paucis tempore servata est, sed a Patribus omnium retata, et ab ipso Nicæno Concilio, et ab omni omnino Ecclesia. Quis autem ferat, ut post anni 1366. unus minister Brunsvicensis deat se ignoscere Concilio Nicæno, plurimis Patribus, et toti Ecclesiæ Christi simpliciter erranti?

Ad secundam nego ulla esse testimonia contraria nostræ sententiæ. Clemens Romanus primo loco adducitur, qui in 2. epist. jubet, ut tot ponantur in altari holocausta, quot populo sufficere posse videntur: si quid autem supersit post Communionem, non servetur in crastinum, sed a clericis, absumatur. Respondeo, intelligi debere hunc locum exceptis his partibus, quæ servandæ erant pro Communionem infirmorum: volebat enim nimis multam Eucharistiæ conservari. Porro ex ipso Clemente manifeste probat partem Eucharistiæ asservari debuisse: nam in illa secunda epistola non procul ab initio sic ait: « Tribus gradibus commissa sunt Sacramenta divinatorum secretorum, Presbytero, Diacono, et Ministro, qui cum timore, et tremore reliquias fragmentorum corporis Domini custodire debent, ne qua putredo in sacrario inveniat, ne cum negligenter agitur, portio corporis Domini gravis inferatur injuria. » Hæc ille. At quæ custodia adhibenda esset, et quodnam periculum putredinis timeri potuisset, si nihil servandum fuisset? Idem

etiam Clemens lib. VIII. Constit. cap. 13. alias 20. jubet peracta Communionem, quod superest corporis Domini, a Diaconis in pastophorium inferri, ut supra citavimus. Adde, quod Ivo Carnotensis par. 2. Decreti, et Burckardus lib. V. decreti inseruerunt decretum istud Clementis de consumendis reliquiis, in medio variorum decretorum, in quibus expresse jubetur Eucharistiæ asservari pro aegrotis; quod certe non fecissent, si decretum istud adversaretur asservationi hujus Sacramenti.

Secundo loco profertur Origenes, seu Cyrillus in cap. VII. Levitic. hom. 5. ubi sic ait: « Dominus panem quem discipulis dabat non distulit, nec differri jussit in crastinum. » Respondeo: Verum est Dominum non jussisse Eucharistiam a se consecratam differri in crastinum; sed non potest inde colligi, non debuisse unquam postea Eucharistiam conservari: multa enim Dominus per se non jussit, quæ postea per Apostolos jussit, etiam circa Sacramentum Eucharistiæ, ut Augustinus testatur in epist. 118. Neque Origenes hoc agebat, ut probaret non posse Eucharistiam conservari, sed cum docere vellet, placere Deo sacrificium laudis recens, et novum, ac spirituale, non autem vetus, usus est exemplo Domini, qui Eucharistiam a se consecratam, continuo manducari jussit; et illo etiam testimonio Evangelii, ubi Dominus prohibet portare panem in via, et altero testimonio ex lib. Josue, ubi Gabonitæ reprehenduntur, quod panes veteres attulissent, ut deciperent Israelitas. Et sane non vult Origenes ostendere, non licere nunc deferre panes in via, aut uti pane veteri; sed simpliciter utitur illis exemplis, quatenus aliquo modo propositum ipsius adjuvant.

Tertio loco profertur Isichius lib. II. in Levit. cap. 8. ubi dicit, morem esse Ecclesiæ comburendi id, quod superest ex Sacramento Eucharistiæ. Sed ibidem est solutio. Nam Isichius addit, non prohiberi asservationem Sacramenti per unum, vel duos, vel plures dies, sed comburi debere id, quod vel ob temporis diturnitatem, vel alia de causa per manducationem consumi nequit: id quod expresse etiam cautum est in Concilio Aurelianensi, testibus Ivone et Burcardo locis supra citatis; statuit enim Concilium, ut species corruptæ contaxat comburerentur, non autem id quod per manducationem absumi potest. Vide Guilmundum lib. II. et

Algerum lib. II. cap. 1. qui docent, tunc solere absumi species Sacramentales igni, quando aliquid accidit, unde horror sit eas manducare: ignis enim est elementorum omnium purissimum.

Quarto profertur Nicephorus lib. XVII. hist. cap. 25. ubi refertur morem fuisse in Ecclesia Græca, ut reliquæ Eucharistiæ darentur pueris innocentibus manducandæ: quod idem antea scripserant Evagrius lib. IV. hist. cap. 35. et Gregorius Turonicus lib. I. de gloria Martyrum cap. 10. Sed et hic nulla difficultas: loquuntur ii auctores de reliquiis, quæ nimirum superabundabant. Nam (ut supra diximus) non debent nimis multe particule Sacramenti conservari, sed quot pro aegrotorum necessitatibus requiruntur. Quare non quotidie fiebat illa reliquiarum consumptio, sed solum feria quarta, vel sexta, quando videlicet renovabatur Sacramentum in pyxide. Et eadem responsio adhibenda est ad Concilium II Matisconense can. 6. ibi enim statuit, ut feria quarta, et sexta advocentur innocentes parvuli, et in dicto eis jejuni, detur ipsis si quid ex Sacramenti particulis consumendum est.

Quinto profertur Humbertus in lib. contra Nicetam, qui reprehendit morem Græcorum, qui in Quadragesima, ut supra diximus, ex Concilio Trullano, utuntur presanctificatis quotidie, excepto Sabbato, et Dominica. Verum Humbertus non reprehendit Sacramenti asservationem, sed quod Greci sacrificium Missæ ex illis presanctificatis celebrarent: sacrificium enim vere fieri nequit, nisi panis consecratur, et consumatur.

Sexto profertur Gabriel Biel, qui lect. 36. in canonem Missæ sic ait: « Postquam corpus suum consecravit, non sisebat in consecratione. Neque dedit discipulis, ut ipsum honorifice conservarent, sed dedit in sui usum, dicens: Accipite, et manducate. » Respondeo: Hoc vere est impudenter tractare scripta Catholicorum auctorum, et velle per fas et nefas hæreticos facere eos, qui semper hæresibus fortissime fas restiterunt. Gabriel enim in isto ipso opere fortissime defendit sacrificium, et adorationem Eucharistiæ, et transubstantiationem, et alia id genus: ad quæ refellenda adversarii excogitarunt istam sententiam de presentia Christi solum in usu cœnæ. Præterea exstant tres sermones ejusdem Gabriels habiti in festo corporis Domini, in quo agitur cele-

herrima illa gestatio corporis Domini, in publica supplicatione. In loco autem citato Gabriel disputat de primario fructu, et usu Eucharistiae. ac docet, multo amplius prodesset Eucharistiam, dum reipsa manducatur, quam dum in pyxide conservatur. Id quod verissimum est, et probatur a Gabriele ex verbis Domini, in quibus non fit mentio asservationis honorifice, sed solius manducationis: inde enim manifeste colligitur, primum fructum non consistere in asservatione, sed in manducatione.

Denique antiquissimus ille usus mittendi Eucharistiam Episcopis peregrinis in signum pacis, et Communionis, cujus meminit Irenaeus apud Eusebium lib. v. histor. cap. 24. aperte indicat, Eucharistiae usum non fuisse solam manducationem: nulla enim necessitas erat, qua cogeret Episcopos illos, vel in itinere communicare Dominico corpori, vel mox atque in urbem venissent.

Ad tertiam partem responsionis, nego fuisse unquam in Ecclesia Catholica abrogatam consuetudinem asservandi Eucharistiam. Concilium autem Toletanum l. can. 44. et Caesaraugustanum can. 3. non prohibent asservari in Ecclesia Eucharistiam, sed jubent fidelibus communicantibus, ut in Ecclesia communicent, et non secum asportent venerabile Sacramentum, ut aliquando fiebat. Ratio autem hujus prohibitionis redditur in Concilio Lateranensi sub Innocentio III. cap. 20. ne videlicet abutantur aliqui tanto Sacramento ad veneficia, et alia hujusmodi scelera. Ex quo sequitur prohibitionem istam nihil facere contra sententiam nostram, sed eam potius mirifice confirmare. Nam si extra usum cœnæ non esset Sacramentum, neque corpus Domini, posset permitti cuicumque panis ille sanctificatus: neque enim periculum esset ullius sacrilegii, si extra usum Cœnæ nihil esset, nisi merus panis. Concilia igitur, quæ tam severe propter pericula sacrilegiorum prohibent Sacramenti asportationem, manifeste indicant etiam extra usum cœnæ verissimum permanere, tum corpus Domini, tum etiam Sacramentum.

Ad quartam partem responsionis brevissime respondeo, falsum esse, apud veteres non fuisse alium Sacramenti usum, quam ad manducandum: id quod patet ex testimoniis supra allatis. Nam Gorgonia soror Nazianzeni, ipso Nazianzeno teste in oratione de obitu Gorgoniae, Sacramento Euchari-

stiae usa est ad impetrandam a Deo corporalem sanitatem, Christi corpus in Sacramento adorando, invocando, oculis applicando. Satyrus, Ambrosii frater, eodem teste Ambrosio in oratione de obitu Satyri, eodem Sacramento ad collum appenso, usus est ad naufragium evitandum. Cyrillus Hierosolymitanus catechesi quinta mystagogica, monet communicantes, ut post communionem digito tangant labia sanctificata contactu corporis, et sanguinis Domini, et deinde eodem digito sanctificent per contactum oculos frontem, et alia membra. Augustinus lib. 22. de Civit. Dei cap. 8. scribit a suis Presbyteris oblatum fuisse Deo sacrificium Dominici corporis ad curandum donum quamdam a daemonum vexatione.

Deinde, falsum est etiam, quod Kemnitius dicit, apud nos non servari Eucharistiam ad manducationem, sed ad alios fines alienos ab institutione: nam, ut supra diximus, primum finis servandi Eucharistiam semper fuit, et est, manducatio: servatur enim potissimum ob viaticum infirmorum. Interim autem dum non consumitur, nihil prohibet sumere ex eo alias utilitates, ut Patres fecerunt.

Denique quidquid de hoc sit, tota ista quarta pars responsionis extra propositum adducta est. Nam ad questionem quam tractamus, utrum extra usum manducationis, Eucharistia sit Sacramentum, et corpus Domini, impertinens est, in quem usum hoc Sacramentum conservetur. Quidquid enim sit de isto usu, evidenter probatur ex consensu veterum, Sacramentum permanere extra usum cœnæ, quandoquidem illud conservabant.

CAPUT VI.

Explicatur quid proprie sit Sacramentum Eucharistiae.

Errore sectariorum confutato, nunc breviter explicabimus, quid sit Sacramentum Eucharistiae. Est autem observandum, primum, Sacramentum tribus modis accipi posse. Primo, amplissimo vocabulo Sacramenti accepto pro omni signo rei sacrae. Secundo, paulo strictius pro signo rei sacrae sanctificantis animam. Tertio, proprie et strictissi-

me pro signo non solum significante, sed efficiente etiam animæ sanctitatem: quomodo vox Sacramenti non convenit nisi Sacramentis novæ legis proprie dictis.

Secundo observandum est, in Sacramento Eucharistiae multa considerari posse, nimirum consecrationem, sumptionem, species panis, et vini, corpus, et sanguinem Christi: et denique ipsam Eucharistiam considerari posse, vel ut Sacramentum, re igitur, vel ut alimentum spirituale, vel ut pignus amoris divini, vel ut victimam, et sacrificium novæ legis. His autem fundamentis positis, res tota paucis propositionibus explicabitur.

Prima propositio: « Consecratio Eucharistiae Sacramentum dici potest primo modo, non autem secundo vel tertio. » Nam signum est rei sacrae, nimirum corporis Domini, non tamen est signum, neque causa gratiæ sanctificantis animam.

Secunda propositio: « Sumptio Eucharistiae Sacramentum dici potest secundo modo, non autem tertio. » Nam significat quidem illa externa manducatio internam manducationem, et refectionem, sed non est causa internæ illius refectionis: causa enim internæ refectionis, sive gratiæ interioris nos reficientis, non potest esse actio nostra, sed esse debet actio Dei per ministrum Ecclesiasticum. Itaque illa sumptio concurret, ut conditio sine qua non applicetur nobis, neque in nos ageat civium, hoc alimentum; non autem ut causa proprie dicta.

Tertia propositio: « Solæ species panis et vini, non habent integram Sacramenti rationem. » Probatur: nam species illæ significant quidem cibum spirituales, sed non sunt ipsæ cibus spiritualis; et proinde non reficiunt, nec sustentant animam, atque ideo non sunt causa gratiæ. Dominus enim Joan. vii. non de speciebus, sed carne, et sanguine dixit: « Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. » Deinde, Sacramentum Eucharistiae excellit omnibus Sacramentis, et adoratur cultu latræ, juxta illud hyam Ecclesiastici: « Tantum ergo Sacramentum veneratur cernui. » Atque species illæ neque excellunt aliis Sacramentis, imo sunt inferiores omnibus, cum sint pura accidentia, neque adorari possunt.

Denique SS. Patres ita loquuntur de hoc Sacramento, ut aperte indicent, se per hoc Sacramentum non intelligere solas species. Irenaeus lib. 4. cap. 34. dicit, Eucharistiam

constare ex re terrena et celesti. Augustinus lib. i. de peccatorum meritis, et remis. cap. 24. dicit, Sacramentum Eucharistiae recte lingua punica dici vitam, quia est panis vivus qui de cœlo descendit.

Quarta propositio: « Corpus Domini, et sanguis sine ordine ad species, non habet rationem Sacramenti. » Probatur: nam Sacramentum est signum externum, ac sensibile; non est autem ejusmodi corpus Domini, et sanguis sine ordine ad species.

Quinta propositio: « Elsi tam species panis et vini, quam corpus, et sanguis Domini ad essentialiam Sacramenti Eucharistiae pertinent; ratio tamen Sacramenti magis convenit speciebus, ut continent corpus, quam corpori Christi, ut est sub speciebus. »

Hujus conclusionis intelligendæ gratia, observandum est, hoc interesse inter Sacramenta cætera, et Eucharistiam, quod alia constant ex elemento externo, et virtute divina illi impressa, ut possint esse signa, et causæ. Eucharistia constat ex elemento, seu speciebus externis, et corpore et sanguine Domini quæ sunt loco impressa illius virtutis; et hinc apparet singularis hujus Sacramenti excellentia, quod pro virtute eaque transeunte, quæ est in cæteris, hic est permanenter Christus ipse, qui est ipse virtus, et potentia Dei. Hinc igitur habemus illa omnia esse de essentia: sed de modo loquendi dicimus Sacramentum Eucharistiae debere potius dici species, ut continent corpus Domini, quam corpus, ut est sub speciebus. Nam ita loquitur Concilium Tridentinum ses. XIII. cap. 3. dicit enim hoc esse commune Eucharistiæ cum aliis Sacramentis, ut sit symbolum externum, et visibilis forma invisibilis gratiæ. At certe visibile esse formam magis convenit speciebus, quam corpori Christi. Deinde in aliis Sacramentis licet concurrant signum externum, et virtus operativa, tamen nemo unquam dixit, Sacramentum esse virtutem operativam, ut est in signo, sed e contrario signum, ut est operative; et ratio est, quia in definitione Sacramenti signum est tanquam genus, virtus operativa, ut differentia: in instrumentis etiam naturalibus, nemo dicit gladium esse vim scindendi in ferro existentem, sed esse ferrum habens scindendi virtutem. Ita igitur Sacramentum Eucharistiæ sunt species corpus Domini continentis, non corpus Domini sub speciebus, si proprie loqui velimus.

Sexta propositio: « Ratio sacrificii, nec

non pignoris, et alimenti divini, magis convenit corpori Domini, ut est sub speciebus, quam speciebus, ut continent corpus Domini. Ratio perspicua est: Nam quod offertur Deo Patri, non sunt species panis, sed id quod in cruce fuerat oblatum: et similiter pignus amoris, et alimentum non in significatione, sed in re ipsa consistunt.

CAPUT VII.

De materia Eucharistiæ, siue azymo pane, an fermentato Sacramentum conficiendum.

Sequitur nunc, ut materiam Sacramenti hujus explicemus: de qua satis constat inter nos, et adversarios, panem triticum, et vinum ex vite ad materiam assumendum esse, sed duæ restant controversiæ. Una circa panem; altera circa vinum.

Prior controversia est, utrum panis azymus, an fermentatus esse debeat: quæ sane controversia, circa annum Domini 1053. est exorta, ut Leo Papa IX. testatur in epist. ad Michaelæm Episcopum Constantinopolitanum, cap. 5. Tunc enim primum Græci reprehendere cœperunt Latinos, quod azymum panem in Sacramento Eucharistiæ assumerent, unde etiam azymitas nos vocare ausi sunt; in qua sententia ad hanc usque diem perseverant. Siquidem in censura, quam nuper edidit Hieremias Constantinopolitanus Patriarcha ad Confessionem Lutheranorum cap. 10. quod est de cœna Domini, affirmat Christum fermentatum panem consecrasse, nec posse in azymo hoc Sacramentum confici, quod azymus non sit verus panis, quodque azyma ad Judæismi figuras pertineant.

Hæretici autem Lutherani, et Zwingliani non disputant de necessitate fermenti (quippe res etiam longe graviore pro adiaphoris habent) tamen, et verbis, et factis Græcorum consuetudinem Latinorum consuetudini anteponunt, atque fermentatum panem aptiorem esse censent ad Sacramentum conficiendum, quam azymum. Nam in primis Illyricus cum suis collegis centur. xi. cap. 8. describit schisma Græcorum et Latinorum propter questionem de azymo, sed ita describit, ut satis aperte victoriam Græcis tribuat. Deinde Joannes Calvinus lib. iv. Institut. cap. 17. §. 43. tria dicit. Primo, non multum referre azymone, an fermentato utamur. Secundo,

addit ex historiis constare, usque ad tempora Alexandri Papæ totam Ecclesiam pane fermentato usam. Tertio, dicit Alexandrum Papam insituisse, ut in azymo Sacramentum conficeretur, idque eum fecisse, non alia ratione, nisi ut novo illo spectaculo populum in admirationem traheret; ubi satis aperte usum azymorum reprehendit. Martinus Kemnitius in 2. par. Examinis Concilii Tridentini sess. xxii. cap. 7. Calvino assentitur, perinde esse uti azymo, vel fermentato, sicut perinde est uti vino albo, vel rubro. Denique Calvinistæ, fermentato pane utuntur Græcorum more, quod certe non facerent, nisi morem illum meliorem esse judicarent.

Quia vero præcipuum fundamentum, tum Latinorum, tum Græcorum est factum Christi (neque enim dubitari potest, quin illud sit melius, et faciendum, quod Christus fecit) ideo ista quæstio ab alia pendet, utrum Dominus Sacramentum instituerit primo die azymorum, quando fermentum inveniri non poterat in omnibus finibus Israel, an vero ante eum diem. Si enim Dominus Sacramentum instituit in primo die azymorum, certum erit, azymo pane usum fuisse in ejusmodi institutione. Nam Exod. xii. et xiii. præcipitur sub pena mortis, ne fermentatus panis inveniat in domibus, aut in ullo alio loco filiorum Israel. Si alio tempore instituit, res non erit omnino certa.

S. Thomas in iv. dist. 11. quæst. 2. art. 5. quæst. 3. scribit, quocumque tempore Christus Sacramentum instituerit, semper posse convinci in azymo Sacramentum institutum fuisse. Nam ante Sacramenti institutionem Pascha manducavit, ut omnia Evangelia testantur: Pascha autem sine azymis manducari non poterat, ut patet ex cap. xii. Exodi.

Et quidem S. Thomas recte judicavit, ab immolatione Pasche incipere usum azymorum, sed tamen Græci nonnulli ex doctioribus contra sentiunt potuisse anteverti immolationem Pasche, licet usus azymorum in reliquo victu non anteverteretur. Itaque Euthymius in comment. cap. xxvi. Matth. et post eum Nicephorus lib. i. hist. cap. 28. dicunt, Christum comedisse suum Pascha legale ante primum diem azymorum, et ideo manducasse quidem agnum Paschalem eo ritu, quem lex præscribebat, id est, cum azymis, et cæteris rebus necessariis: tamen ea cœna legali finita, dimissis azymis rediisse ad panem communem, quo vesci licebat.

quia nondum advenerant dies azymorum, et proinde in pane communi, id est, fermentato Sacramentum insituisse. Duo enim præcepta distincta de azymo inveniuntur. Unum, ut agnus Paschalis, cum azymis comedatur. Alterum, ut septem diebus sola azyma edantur in quovis convivio. Dominus igitur ex Græcorum sententia servavit primum præceptum, quia ad illud obligabatur, cum agnum manducare vellet: secundum non servavit, quia nondum venerat tempus, quo illud obligare inciperet. Quare necessario quæstio ista disputanda est de tempore, quo Christus Sacramentum instituit, ut nullum omnino Græcis effugium relinquatur.

Sunt igitur de præsentî questione sententiæ quatuor. Prima est Græcorum, qui affirmant Dominum manducasse suum Pascha, et Sacramentum instituisse die 13. seu luna 13. mensis primi: sequenti autem diè post Christi mortem ad occasum solis, incœpisse tempus paschale Judæorum, et fermenti abjectionem. Ita docent Euthymius, et Nicephorus supra citati.

Est enim observandum a quod Hebræos menses omnes numerari a novilunio, et idem esse apud eos primam lunam, secundam lunam, etc. et primum diem mensis, secundum diem mensis etc. Porro secundum legem Exodi xii. die 14. primi mensis, id est, die 14. a novilunio, post solis occasum, incipiunt dies azymorum, et durabant septem diebus, id est, usque ad diem 21. inclusive. Qui omnes dies erant Paschales, et azymorum dies vocabantur, tamen primus, et ultimus, id est, 15 et 21. soli erant solemnes, et festivi, ita ut non liceret in eis opera servilia facere, ut patet Levitic. xxiii. Dicunt ergo Græci feria 5. in Cœna Domini fuisse diem 13. mensis apud Hebræos; et proinde nondum incœpisse tempus azymorum: feria autem 6. in qua Dominus mortuus est, dicunt fuisse profanum, non festivum sed illo ipso die post occasum solis cœpisse tempus azymorum, quia ille erat dies 14. et postea die Sabbati fuisse 15. diem, et solemnissimum.

Secunda sententia est Ruperti in commentario Levitic. cap. xxiii. et Matth. cap. xxvi. ubi docet Hebræos, ex quadam traditione Patrum suorum, nunquam solitos fuisse celebrare duos dies festos continuos, et ideo quando festum azymorum occurrebat feria sexta, ex illa traditione differri solitum in

Sabbatum sequens, sic tamen, ut celebratio Paschæ nunquam mutaretur. Ex quo colligit eo anno, quo Dominus mortuus est, diè Jovis fuisse quidem 14. lunam, contra Græcorum opinionem, et ille ipso diè ad vesperam, tum Dominum, tum Hebræos comedisse suum Pascha; diem autem Veneris non fuisse festum azymorum, sed diem prophannum, ut etiam Græci volunt; sed prophannum fuisse, quia secundum prædictam traditionem dilatatum fuerit illud festum in diem Sabbati.

Hæc sententia Ruperti non solum falsa mihi videtur, sed etiam non respondet ad potissimum Græcorum fundamentum. Nam si dies azymorum incipiant die Sabbati; ergo die Jovis ad vesperam post agnum paschalem manducatum cum pane azymo licebat ex sententia Græcorum, redire ad fermentatum, et illo uti toto sequenti diè: non ergo convinci potest Sacramentum in azymo pane institutum secundum Ruperti sententiam, nisi prius ostendatur cum immolatione agni quodcumque illa ferret, cœpisse usum azymorum per septem dies continuandum.

Tertia sententia est Pauli Burgensis in additione ad Lyranum in commentario cap. xxvi. Matth. quem auctorem multi recentiores sequuntur. Et in iis est Calvinus, qui in illud Matthæi xxvi: *Scitis quia modo biduum etc.* (1), ita hanc sententiam defendit, ut dicat nullo cavillo posse eludi ejus argumenta. Hæc sententia non differt a sententia Ruperti, nisi in eo, quod Rupertus dicebat ex traditione majorum differri festum azymorum aliquando in diem sequentem, celebrationem autem Paschæ nunquam mutari. Burgensis autem dicit utrumque differri, et inde colligit eo anno, quo Dominus mortuus est, Hebræos manducasse suum Pascha die Veneris ad vesperam, Christum autem die Jovis ad vesperam.

Cæterum hæc etiam sententia non probatur. Sciendum est enim mutationem illam dierum apud Hebræos ex traditione Patrum, quæ a multis annis viget, et modo viget, non sic esse intelligendam, quasi dies 15. lunæ, seu mensis aliquando occurrat die Veneris, et ipsi tunc transferant festum in diem 16. id est, in Sabbatum: id enim falsum est, et absurdissimum. Sed qui Kalendaris præsent apud Hebræos, ita accom-

(1) Matth. xxvi, 2.